RIKOSUHRIPÄIVYSTYS
BROTTSOFFERJOUREN

KAA 2/2019 vp

Eduskunnan lakivaliokunnalle

13.11.2019

RIKUn lausunto kansalaisaloitteesta koskien raiskauksen määritelmän muuttamista suostumusperustaiseksi

Rikosuhripäivystys (RIKU) kiittää mahdollisuudesta lausua raiskauksen määritelmää koskevasta kansalaisaloitteesta.

RIKU kannattaa raiskauksen määritelmän muuttamista suostumusperustaiseksi. Tämä korostaa oikealla tavalla seksuaalisen itsemääräämisoikeuden toteutumista käytännössä seksuaalirikoksia koskevassa lainsäädännössämme samoin kuin vahvistaa sitä lähtökohtaa, että jokaisella on oikeus itse päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään ja myös oikeus kieltäytyä sukupuoliyhteydestä milloin tahansa, riippumatta osapuolten välisestä suhteesta. Kansalaisaloite on tässä mielessä kannatettava, mutta haluamme alla esittää joitain näkemyksiä siitä, miten uhrin asema tulisi huomioida rikoslain seksuaalirikoksia koskevassa uudistustyössä.

Rikosuhripäivystys ei koskaan ota kantaa rikoksista seuraavien rangaistusten ankaruuteen. Emme siis käsittele myöskään tässä lausunnossa rangaistusasteikkoon liittyviä asioita.

Raiskauksen määritelmän uudistamistarpeet

Rikosuhripäivystys mielestä kansalaisaloitteessa on sisällöllisesti tärkeitä huomioita ja se on ehdottomasti oikeansuuntainen uhrin näkökulmasta. Pykälän tarkka sisältö vaatii kuitenkin yksityiskohtaista valmistelua. Esitämme joitakin nykyisessäkin laissa olevia ongelmallisia kysymyksiä, joihin lainvalmistelussa tulee ottaa kantaa.

Miten suostumus määritellään?

Esimerkki 1, toistuva lähisuhdeväkivalta: väkivaltainen kumppani vaatii sukupuoliyhteyttä ilman sen hetkistä väkivaltaa ja ilman mitään konkreettista väkivallan käytöllä uhkaamista. Toinen osapuoli puolestaan tiedostaa, mitä vastustelusta voi seurata, ja omaksi suojakseen alistuu sukupuoliyhteyteen, jolloin kyseessä on selviytymiskeino varsinaisen suostumuksen sijaan.
Esimerkki 2, vahva päihtymystila: henkilö on vahvasti päihtynyt, mutta ei täysin tiedottomassa tilassa, eikä kuitenkaan kykene vastustelemaan tai antamaan selkeästi suostumustaan.
Esimerkki 3, lamaantuminen: henkilö on pelosta tai aikaisemmasta traumasta johtuen kykenemätön kieltäytymään sukupuoliyhteydestä. Kyseessä voi olla myös selviytymiskeino, jotta ei synny suurempaa vaaraa, kuten hengen menettäminen.

Onko kyseessä ns. hiljainen suostumus, vai onko suostumus sukupuoliyhteyteen erikseen kiellettävä sanoin tai teoin? Millainen teko tai toiminta voidaan katsoa sukupuoliyhteyden vastustamiseksi? Toisin päin ajateltuna, millainen teko tai toiminta osoittaa, että osapuolet ovat

suostuvaisia sukupuoliyhteyteen? Asiaa tulee tarkastella kummastakin näkökulmasta. Erityistä huolellisuutta tarvitaan siihen, miten asia kirjataan lakipykäliin, jotta käytännössä ei synny tulkintaongelmia.

Entä tuleeko laissa edellyttää tiettyä selonottovelvollisuutta toisen osapuolen halukkuudesta sukupuoliyhteyteen ja jos, niin miten se määritellään? Jos taas selonottovelvollisuutta ei ole määritelty, miten määritellään vastuu siitä, että suostumusta ei ole selvitetty?

Lasten huomioiminen

Oma kysymyksensä on lapset. Kaikki lapsiin kohdistuvat sukupuoliyhteydet eivät täytä nykyisen raiskausrikoksen tunnusmerkistöä. Uusi pykälä törkeästä lapsen raiskauksesta ei käytännössä tuonut tähän muutosta.

Voidaanko edellyttää, että lapsen tulee antaa erityinen suostumus tai vastustaa aktiivisesti sukupuoliyhteyttä? Uuden mahdollisen suostumusperustaisen lain mukaan, olisiko lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö aina myös raiskaus? Mikä ero olisi lapsen seksuaalisella hyväksikäytöllä ja raiskauksella? Millainen arvo annetaan lapsen suostumukselle sukupuoliyhteyteen? Voiko hän ylipäätään antaa suostumustaan ja jos, niin millaisissa tilanteissa?

Jatkovalmistelu kansalaisaloitteen pohjalta

Suostumukseen perustuvassa laissa tulisi miettiä sitä, pitäisikö itse pykälässä olla maininta tapahtuma-olosuhteista sekä tekijän ja uhrin välisestä suhteesta. Oman haasteensa tuo, miten varmistetaan, että rikoksen tekijä on tietoinen kaikista rikoksen tunnusmerkistöön kuuluvista seikoista.

Seksuaalirikoksissa ylipäätään riittävän näytön osoittaminen on usein haasteellista. Raiskaussäännöksen muuttuessa suostumusperustaiseksi näytön osoittaminen voi olla entistä vaativampaa. Mikäli näyttö rikoksesta on hatara tai lain soveltaminen osoittautuu haasteelliseksi, voi olla vaarana, että uhri saattaa joutua itse syytteeseen perättömästä lausumasta tai väärästä ilmiannosta, jos rikoksesta epäiltyä ei lopulta tuomita. Toisaalta seurauksena voi olla, että poliisi tekee aiempaa useammin tutkinnan keskeyttämispäätöksiä tai syyttäjä syyttämättäjättämispäätöksiä.

Ruotsin laissa on otettu huomioon uhrin suostumuksen merkitys seksuaalirikoksissa. Ruotsalaisilta kollegoilta saamamme tiedon mukaan kokemukset heidän vastaavasta laistaan ovat olleet myönteisiä. Suomessa asiaa valmisteltaessa olisikin hyvä tutkia Ruotsin vastaava laki ja selvittää lain tulkintaan liittyvät kysymykset.

Jaana Koivukangas
kehitysjohtaja, Rikosuhripäivystys

Elisa Trejtnar
lakimies, Rikosuhripäivystys